

”Join the movement!”
en fallstudie av anti-apartheidrörelsens framgång i Sydafrika

Fanny Hernmarck
Hilma Karlsson

Abstract

Uppsatsen är en kvalitativ fallstudie som ämnar att undersöka de faktorer som påverkade anti-apartheidrörelsens framgång i Sydafrika. Från National Partys tillträde år 1948 och de efterföljande 33 åren präglades anti-apartheidrörelsen av en nationell och transnationell kamp vars främsta mål var att upphäva den institutionaliserade rasism som apartheid innebar. Med vår teoretiska utgångspunkt i politisk möjlighetsteori samt transnationell teoribildning så kommer vi att se närmre på den kontext i vilken anti-apartheidrörelsen verkade och hur det påverkade utfallet. Genom att applicera dessa teorier på vår empiri hoppas vi kunna finna möjliga orsaker och därav besvara vår frågeställning. I vår undersökning fann vi som övergripande resultat att det var en kombination av nationella och internationella faktorer som båda påverkades av den transnationella anti-apartheidrörelsens aktivism som kan ha ansetts betydande för rörelsens framgång.

Nyckelord: Sociala rörelser, Anti-apartheid, Sydafrika, Politisk möjlighetsstruktur, Transnationell aktivism

Antal ord: 9454

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	1
1.1	Syfte och problemformulering.....	1
1.2	Avgränsning.....	2
1.3	Disposition.....	2
2	Metod.....	4
2.1	Material.....	5
3	Teoretiskt ramverk.....	6
3.1	Sociala rörelser	6
3.2	Politisk möjlighetsstruktur.....	7
3.2.1	Politiska hinder	7
3.2.2	Kollektivt agerande	8
3.3	Transnationell aktivism	8
3.3.1	Bumerangeffekten.....	9
4	Analys	9
4.1	Den sociala rörelsen.....	10
4.1.1	Anti-apartheidrörelsen	10
4.2	Politisk möjlighetsstruktur i Sydafrika	11
4.2.1	Statens institutionella system.....	12
4.2.2	Statens repression	13
4.2.3	Polisväsende och militär	14
4.2.4	Anti-apartheidrörelsens kollektiva aktion.....	14
4.2.5	Socialt förtryck	15
4.2.6	Förändringar av politiskt klimat	16
4.2.7	Liberaliserande reform.....	17
4.3	Den transnationella aspekten	18
4.3.1	Den internationella kontexten	18
4.3.2	Anti-apartheid: den transnationella rörelsen.....	19
4.3.3	Transnationell kollektiv aktion	20
4.3.4	Internationella institutioner	21
4.3.5	Statliga aktörer	23
4.3.6	Ekonomiska sanktioner	23
5	Slutsats.....	25
6	Referenser	26

1 Inledning

Det är nu 21 år sedan National Partys apartheidregim förlorade valet till African National Congress (ANC) och den omfattande institutionaliseringen av det politiska, sociala och ekonomiska förtrycket av den färgade befolkningen upphörde. Efter 33 år vid makten fick National Party, vars främsta syfte hade varit att med hjälp av segregering bibehålla den vita minoritetens makt, avgå och Sydafrika inledde ett nytt kapitel i sin historia som en demokratisk stat (Freedom House, 2013).

Institutionaliserandet av den rasistiska politik som präglade Sydafrika från National Partys tillträde år 1948 till dess avgång 1994, kan ses som en extrem påföljd av den rasism som varit ett utmärkande drag hos många av de länder som tillhört de västerländska kolonialmakterna (Worden 2006, s. 7f). Sydafrika har en historia av både holländsk och brittisk kolonialisering, vilket under 1800-talet resulterade i konflikt mellan de båda nationaliteterna kring hur den afrikanska befolkningen skulle behandlas. De av holländsk härkomst, kända som boer, ställde sig kritiska till att det brittiska styret inte upprätthöll en tydlig social uppdelning mellan de olika etniciteterna. År 1881 lyckades boerna vinna över de brittiska styrkorna, vilket kom att stärka den s.k. afrikander-nationalismen (Worden 2006, s.27). När Sydafrika blev en enad stat år 1910 såg en del boer möjligheten att genom en centralt styrd politik upprätthålla den vita minoritetens överlägsenhet. Detta skulle ske genom att stärka samhörigheten bland den vita befolkningen genom att på konstitutionell väg institutionalisera rasism (Worden 2006, s. 36). Det var i den efterföljande kontexten av försämrade levnadsförhållanden för den färgade befolkningen som det skedde en allmän eskalering av opposition mot rasism och ANC växte fram (Worden 2006, s. 66). När Sydafrika under 1940-talet frångick internationella trender av avkolonialisering och fortsatte diskrimineringen (Worden 2006, s. 73) så kom den nya generationen av aktiva ANC medlemmar att skapa ett mer omfattande organiserat motstånd (Worden 2006, s. 95). Det var i och med detta som en utav efterkrigstidens viktigaste transnationella rörelser, anti-apartheidrörelsen, växte fram (Thörn 2006, s.1)

1.1 Syfte och problemformulering

Syftet med uppsatsen är att kartlägga de faktorer av betydelse för anti-apartheidrörelsens framgång. Med framgång menar vi rörelsens förmåga att i slutändan påverka det politiska klimatet vilket resulterade i apartheidregimens fall. Genom denna studie hoppas vi kunna få en övergripande bild av de olika element

som präglade anti-apartheidrörelsens verksamhet och vidare sätta detta i perspektiv till den nationella och internationella kontexten.

Detta leder till vår slutgiltiga frågeställning:

- Vilka faktorer var betydande för anti-apartheidrörelsens framgång i Sydafrika?

För att kunna besvara denna fråga har vi använt oss av ett antal underfrågor som sammanfattningsvis kommer att ge en tydligare bild över de samlade faktorer som har varit av vikt för utfallet.

- På vilket sätt kan man se anti-apartheidrörelsen som en social rörelse?
- Hur såg den politiska möjlighetsstrukturen i Sydafrika ut?
- Hur påverkade den internationella kontexten och följaktligen den internationella möjlighetsstrukturen utfallet i Sydafrika?

1.2 Avgränsning

Fokus kommer att ligga på att finna möjliga förklaringsvariabler till varför anti-apartheidrörelsen slutligen blev framgångsrik i att påverka det politiska klimatet i Sydafrika. Vidare så kommer vi inte att erbjuda någon fortsatt analys på hur liberaliseringen och själva regimskiftet gick tillväga efter att man lyckats påbörja förändring och vilka problem som eventuellt kan ha präglat denna. Uppsatsen kommer alltså att vara fokuserad mellan årtalen 1948 då National Party valdes in i parlamentet och 1991 då den sydafrikanska presidenten F. W de Klerk avskaffade apartheidlagarna.

Vi har även gjort valet att lägga vårt primära fokus på den nationella samt den internationella kontext som anti-apartheidrörelsen verkade i, och kommer därför att avgränsa analysen med grund i teori om sociala rörelser till ett kortare avsnitt i förhållande till våra övriga delar. För att förtydliga detta så har vi valt att inte ingående analysera anti-apartheidrörelsens interna struktur (som identitet och organisation) utan vi kommer främst att analysera anti-apartheidrörelsens framgång i ljuset av rörelsens interaktion med politiska aktörer både på det nationella och internationella planet.

1.3 Disposition

Studien inleds med att vi i presenterar och motiverar vårt val av metod.

Detta efterföljs av vårt teoretiska ramverk som ger oss verktygen för att kunna analysera vår empiri och på ett relevant sätt besvara vår frågeställning.

Nästkommade del utgörs av vår analys där vi definierar anti-apartheidrörelsen, för att sedan analysera den nationella samt den internationella kontexten och dess betydelse för den sociala rörelsens framgång.

Det sista avsnittet av studien utgörs av slutsatsen där vi sammanfattar de mest väsentliga delarna av vår analys.

2 Metod

I vår studie pekar vi på de möjligheter och hinder inom nationell och internationell politisk kontext som kan bidra med förklaringsfaktorer till utfallet i Sydafrika. Vi diskuterar de olika möjliga orsakerna samt ser till orsakssamband som vi anser i störst utsträckning har bidragit till att anti-apartheidrörelsen lyckades initiera ett regimskifte och uppnå sitt mål med att störta apartheidsystemet. Detta görs genom en teorianvändande traditionell fallstudie med fokus på förklaringar till anti-apartheidrörelsens framgång. Då vi söker dra välgrundade slutsatser om varför anti-apartheidrörelsen var framgångsrik och inte söker generalisera vår slutsats så kan vi hävda att det framförallt är den interna validiteten vi vill uppnå (Esaiasson et al. 2014, s.110). Med intern validitet menar vi främst att vi med hjälp av god begreppsvaliditet samt korrekt specificerade orsaksmodeller försäkras om att förklaringarna som vi kommer fram till är välgrundade (Esaiasson et al. 2014, s. 58). Det innebär att vi genomgående motiverar på vilket sätt de situationer och omständigheter som präglade anti-apartheidrörelsen kan förklaras i termer av de begrepp och orsakssamband som utgör politisk möjlighetsteori samt transnationell teori. Genom att använda oss av tidigare forskning kommer vi också att uppnå kumulativitet vilket i sig stärker resonemangsvaliditeten (Esaiasson et al. 2014, s. 60).

Valet av traditionell fallstudiedesign kan ses som genomförbart tack vare vår utgångspunkt i politisk möjlighetsteori. Då anti-apartheidrörelsens framgång är vår enda analysenhet samt vår ”beroende variabel” så förser den politiska möjlighetsteorin oss med en rad olika ”oberoende” förklaringsvariabler som anses vara betydande för en social rörelsens framgång. Det är variationen i dessa ”oberoende” förklaringsvariabler med vilka vi eventuellt kan förstå rörelsens framgång.

De variabler som ses som avgörande och som kommer att utgöra grunden för vår analys har vi hämtat från Tarrow's forskning och utgörs av (Tarrow 2011; Goldstone 2004, s. 347):

- Tillgång till statens institutioner
- Politisk instabilitet
- Uppdelad elit
- Inflytelserika allierade
- Begränsad repression
- Låg statsstyrka
- Ineffektiv repression
- Internationella allierade

Dessa variabler ligger till grund för hur vi behandlar empirin och därmed vår analys av Sydafrikas politiska möjlighetsstruktur. Den sista punkten lades till av McAdam i ett senare skede (McAdam; Goldstone 2004, s. 347) och kan ses motivera vårt val att komplettera den nationella möjlighetsstrukturen med ett transnationellt perspektiv som just bidrar till förståelsen för internationella allierade. För att skapa en så liknande analysram som möjligt så har vi för den internationella möjlighetsstrukturen utgått från att definiera anti-apartheidrörelsen transnationellt, samt analyserat hur överstatliga institutioner och statliga aktörer har kunnat påverka strukturen i form av möjligheter och hinder.

Genom att använda dessa operationella indikatorer som genomgående granskats av forskarsamhället och kan ses som etablerade inom forskningsfältet för sociala rörelser, menar vi att vår operationalisering ger grund för god resonemangsvaliditet och följaktligen intern validitet.

2.1 Material

I uppsatsen använder vi oss av insamlat sekundärmaterial. För att få en god överblick över hur politisk möjlighetsteori ser ut används två böcker som grundläggande diskuterar sociala rörelser samt politisk möjlighetsteori. Dessa utgörs av Sidney Tarrow's bok "Power in movement: Social movements and contentious politics" samt Donatella Della Porta och Mario Diani's bok "Social Movements: An introduction" (Tarrow 2011; Della Porta & Diani 2006). Vi anser att de ovannämnda böckerna utgör ett gott underlag för den första teoretiska delen av vår uppsats.

För att få en grundläggande förståelse för den sydafrikanska kontexten i vilken anti-apartheidrörelsen växte fram så används Nigel Worden's bok "The making of modern South Africa: Conquest, apartheid and democracy" (Worden 2006). I denna bok ger Nigel Worden en omfattande historisk överblick som sträcker sig från kolonialtidens Sydafrika till det rådande läget efter ANC's politiska övertag 1994. I denna bok ligger fokus främst på den inrikespolitiska situationen, vilket lämpar denna empiri för vår första analys kopplad till den politiska möjlighetsstrukturen.

Materialet som kommer att utgöra grunden för vår transnationella analys utgörs på det teoretiska planet av Sidney Tarrow's "The New Transnational Activism" och Donatella della Porta och Sidney Tarrow's "Transnational protest and global activism" (Tarrow 2005; Della Porta & Tarrow 2005). Utöver detta så kommer vi att komplettera med empiri och forskning från vetenskapliga artiklar. Håkan Thörn's arbete har varit av vikt för vår studie och artikeln "Anti-apartheid and the emergence of a global civil society" samt "Solidarity across borders: The transnational anti-apartheid movement" har bidragit med mycket relevant forskning (Thörn 2006; Thörn 2006).

3 Teoretiskt ramverk

I detta avsnitt redovisas de teorier som utgör grunden för vår analys. Ett tydliggörande av vad som definierar en social rörelse inleder avsnittet, och ligger till grund för analysen som beskriver den aktiva anti-apartheidrörelsen under den aktuella tidsperioden i Sydafrika.

Vidare beskrivs politisk möjlighetsstruktur som utgör grunden för analysen av den inomstatliga strukturen som påverkade utformningen av rörelsen i den Sydafrikanska kontexten. Sist redogörs för den transnationella aspekten som på motsvarande sätt utgör grunden för vår analys i ett internationellt perspektiv.

3.1 Sociala rörelser

Sidney Tarrow beskriver i "Power in Movement: Social movements and contentious politics" hur grunden till sociala rörelser uppstår till följd av "omstridd politik" som ger incitament för vanliga människor utan politisk makt att koordinera sin konfrontation gentemot elit, auktoritära styren och motståndare. Då denna konfrontation struktureras och upprätthålls av motståndskrafter skapas den inflytelserika kraft som sociala rörelser kan komma att utgöra (Tarrow 2011, s. 6). Nätverket som skapas bör ha en bred social förankring för att få kallas just en social rörelse, då man måste säkerställa tillräcklig kapacitet för att driva igenom och bibehålla maktkampen över en längre tidsperiod. En grundläggande del i studiet av sociala rörelser innefattar kollektiv aktion, vilket uppstår när man saknar möjligheten att påverka politiken genom befintliga institutioner (Tarrow 2011, s. 8). Tillsammans skapar man istället en kollektiv identitet som blir ett kraftfullt verktyg för mobilisering och gemenskap i nya organisationer som fortsatt driver kampen mot en gemensam motståndare (Tarrow 2011, s. 11).

Det är alltså inte tillräckligt med ett temporärt solidaritetsskapande syfte, vilken kan förklara varför mer djupt rotade identitetsfrågor rörande t.ex. etnicitet ofta utgör en mer framgångsrik grund för sociala rörelser. Att placera sina krav inom ett ramverk är också grundläggande, då det förtydligar den sociala rörelsens utgångspunkt för både motståndare och "sina egna". Att skapa ett vi och ett dom är på många sätt A och O för en långvarig framgångsrik social rörelse.

3.2 Politisk möjlighetsstruktur

Den politiska möjlighetsstrukturen är framförallt lämpad i analysen av interaktionen mellan institutionella aktörer och icke-institutionella aktörer. Genom att se närmare på typen av repression, de politiska institutionerna, nationella strategier, de allierade och de diskursiva möjligheterna så lyckas man fånga in både de strukturella och situationella förutsättningarna som ses avgörande för sociala rörelsers evolution och utfall (Tarrow 2011, s. 12; Della Porta & Diani 2006, s. 196).

Politisk möjlighetsteori bygger i stort på att människor agerar på möjligheter och kollektivt agerande styrs av de varierande typer av möjligheter och hinder som upplevs och bestående inslag som ogynnsamma sociala och ekonomiska förhållanden kommer sekundärt (Tarrow 2011, s. 160). Förändrade möjligheter så som de upplevs av den sociala rörelsen är avgörande för när utbrott av kollektiv aktion kommer att ske. En social rörelse kan även skapa en möjlighet i sig, då andra ”likasinnade” kan engagera sig, genom det politiska utrymme som skapas (Tarrow 2011, s. 67).

Politiska möjligheter koncentreras ofta till en specifik grupp, en region eller stad som av varierande anledningar har mer gynnsamma förhållanden för att initiera en protest. En social rörelse kan t.ex. uppleva mer gynnsamma möjligheter till mobilisering p.g.a. en bredare möjlighetsstruktur (Tarrow 2011, s. 163). I ett icke-demokratiskt system är det sannolikt att en förändring i möjlighetsstrukturen som t.ex. en förändring i den politiska stabiliteten eller en uppdelning av den styrande eliten, skapar en öppning för kollektivt agerande (Tarrow 2011, s. 165). Utöver dessa förändringar så finns det även mer varaktiga aspekter av möjligheter och hinder. Statens styrka utgör en av dessa. Är det t.ex. så att en stark stat lättare kan blunda för sociala rörelsers krav, medan en svag stat blir tvungen att vika sig? Även graden av centralisering samt repression kan påverka sociala rörelsers möjlighet till inflytande (Tarrow 2011, s. 175).

3.2.1 Politiska hinder

Repressiva åtgärder eller hinder i möjlighetsstrukturen utgör den negativa sidan av politisk förändring, men det är av vikt att poängtera att dessa inte nödvändigtvis måste innebära sämre framgång för den sociala rörelsen i slutändan. Innebörden blir dock en ökad risk för den som väljer att engagera sig och protestera, vilket resulterar i att de som väljer att protestera detta till trots, måste väga hotet mot den eventuella vinsten (Tarrow 2011, s. 160). Repressiva åtgärder är mest troligt när en social rörelse kräver fundamental förändring av den styrande eliten jämfört med mindre omvälvande förändring (Tarrow 2011, s. 170). En stats repressiva åtgärder delas ofta upp i två kategorier där den ena syftar till att tysta oppositionen

mer direkt och den andra en mer indirekt åtgärd som minskar möjligheterna för sociala rörelser att organisera sig (Tarrow 2011, s. 170).

3.2.2 Kollektivt agerande

Repertoaren av kollektivt agerande innefattar de metoder som sociala rörelser använder sig av för att uttrycka sina politiska åsikter (Tilly; Tarrow 2011, s. 98).

Denna repertoar kan komma att förändras över tid, men den främsta påverkan utgörs av intressen, möjligheter och organisering vilket i sin tur påverkas av statens utformning (Tarrow 2011, s. 113). Repertoaren av kollektivt agerande delas idag oftast in under kategorierna våld, störning och konventionella metoder. Det kan vara alltifrån strejker, valkampanjer, offentliga möten, namninsamlingar, marscher, revolter till invasion av lagstiftande organ (Della Porta & Diani 2006, s.167-169).

Valet av repertoar är också en fråga om strategiskt tänkande men beror i allra högsta grad på både externa och interna faktorer. Tillvägagångssättet ska både reflektera aktivisternas värderingar, vara historiskt legitima samt ta hänsyn till omständigheterna kring rörelsen i stort (Della Porta & Diani 2006, s. 179). Även den politiska elitens respons på protesten vidgar och minskar repertoaren för den sociala rörelsens fortsatta utveckling (Della Porta & Diani 2006, s.181f).

3.3 Transnationell aktivism

Forskning om sociala rörelser och dess inflytande har längre koncentrerat sig till den nation där protesterna initialt uppkommer. Många hävdar dock att det sedan 1960-talet pga. förändringar av geopolitiska faktorer har vuxit fram en ny form av sociala rörelser som sträcker sig över statens egna gränser (Della Porta & Tarrow 2005, s.1).

Den alltmer globaliserade världen har bidragit till att det Tarrow identifierat som "transnational contention" har kunnat sprida sig, vilket har resulterat i att människor världen över har fått motiv och möjlighet till att organisera sig i en strävan mot ett gemensamt mål (Tarrow 2011, s. 234). Även informella gränsöverskridande nätverk som internationella överenskommelser och NGO's med gemensamma värderingar har bidragit till att skifta den politiska maktstrukturen. Della Porta och Tarrow identifierar detta som "complex internationalism" och menar att detta kan erbjuda både möjligheter och hot för sociala rörelsers utveckling (Della Porta & Tarrow 2005, s.2). Den senast identifierade processen som bidrar med ytterligare en dimension är den s.k. transnationella kollektiva aktionen som utgörs av en koordinerad internationell kampanj genom nätverk mot aktörer, stater eller institutioner (Della Porta &

Tarrow 2005, s. 3) Intressant att tillägga gällande hur rörelser agerar är att transnationalismen även bidragit till ökad innovation inom repertoaren av agerande (Della Porta & Tarrow 2005, s. 12). Förklaringar till detta kan finnas när man studerar den rådande politiska möjlighetsstrukturen samt de resurser som finns tillgängliga för rörelsen (Della Porta & Tarrow 2005, s. 13).

3.3.1 Bumerangeffekten

Keck och Sikkink utvecklade i "Activists beyond borders" en alternativ teori för att öka förståelsen av samspelet mellan nationella och internationella rörelser. Tillsammans tog de fram begreppet "boomerang-effect" som ämnar att beskriva den process där en social rörelse som hämmas av ett repressivt hemland, söker stöd från statliga och icke-statliga aktörer på den internationella arenan. Detta kan i vissa fall leda till att påtryckningar "från ovan" på den repressiva regimen slutligen ger effekt på den nationella politiken (Keck & Sikkink 1998; Sikkink 2005, s. 154).

Initialt härstammar dock initiativet till att sprida vetskap om det inhemska problemet och initieringen av den internationella kollektiva aktionen, från nationella sociala rörelser, vilket utgör en central aspekt av själva bumerangkonceptet. När problemet sedan har fått utrymme på den internationella arenan är den fortsatta utvecklingen situationsbaserad (Sikkink 2005, s. 154). För att vidare kunna förstå dynamiken bör man enligt Sikkink undersöka den politiska möjlighetsstrukturen på både nationell och internationell nivå, där indikatorn för hur den politiska möjlighetsstrukturen ser ut är tillgången till statliga institutioner och nivån av repression, alltså om systemet är öppet eller stängt (Sikkink 2005, s. 155).

4 Analys

Vi har delat upp analysen enligt teorierna om sociala rörelser, politisk möjlighetsstruktur samt transnationell aktivism för att sedan applicera dessa på relevant empiri under respektive underrubrik.

4.1 Den sociala rörelsen

Då vi i denna uppsats använder oss av teorier som ämnar analysera och förstå sociala rörelsers påverkan på politiken i Sydafrika, så är det av vikt att argumentera för att anti-apartheidrörelsen kan definieras som en social rörelse, vilket kommer att inleda vårt analysavsnitt.

4.1.1 Anti-apartheidrörelsen

Under 1940-talet då apartheidstyret fick allt starkare fäste växte också antalet motståndsrörelser som svar på den ökade segregeringen (Worden 2006, s. 88). En central aspekt av rörelsen var de varierande typer av organisationer och föreningar som enades i kampen. Sidney Tarrow identifierar de fyra mest karaktäristiska delarna av en social rörelse som den kollektiva utmaningen, det gemensamma syftet, den sociala solidariteten och bibehållandet av konflikten (Tarrow 2011, s. 9).

African National Congress (ANC) som idag ses som en av de mest betydande organisationerna inom rörelsen, var initialt långt ifrån en social rörelse, då majoriteten av medlemmarna utgjordes av medelklassmän som använde konservativ kollektiv aktion, vilket resulterade i låg social förankring och följaktligen ett lågt medlemsantal (Worden 2006, s. 91f). I samband med att man under 40-talet omorganiserade ANC och bildade en ungdomsorganisation för att tilltala en bredare massa, uttryckte man behovet av att driva igenom mer direkta kollektiva aktioner som bojkott, protester och strejker (Worden 2006, s. 95).

Enligt Tarrow är just det kollektiva utmanandet ett karaktäristiskt drag för sociala rörelser, vilket innebär att en grupp utan politiska maktmedel driver igenom direkt kollektiv aktion, i syfte att störta auktoritet och elit eller uppmärksamma en specifik fråga (Tarrow 2011, s. 10).

Dessa nyare metoder för kollektivt utmanande sammanfattades i ANC:s "Programme of action" vilket resulterade i en uppåtgående trend av protest och en massiv mobilisering under nästkommande år. I början av 50-talet tog man även beslutet att samarbeta med Sydafrikas kommunistiska parti vilket ytterligare breddade rörelsens mobilisering (Worden 2006, s. 110) och är ett bra exempel på det omfång av aktörer som kom att präglade anti-apartheidrörelsen. Stuart Hall menar att rörelsen i sin helhet bör klassificeras som en "ny social rörelse" då den överskred gränser som kan skapas av klass, parti och organisationsskiljaktigheter (Hall 2000, s. 52).

Enligt Tarrow så kommer konfliktrelaterad politik sannolikt att leda till att kollektiva identiteter konstrueras, kristalliseras samt polariseras vilket belyser vikten av en homogen kollektiv identitet under rörelsens första tid (Tarrow 2011, s. 150). Då ANC 1953 tillsammans med andra partier sammanfattade den politiska agendan i "Freedom Charter" så byggde de upp organisationens mål och identitet

kring samarbete med andra politiska partier och inkludering av alla etniciteter (Worden 2006, s. 116). På så sätt skapades förutsättningar för en bredare mobilisering och charterismen som blev den ideologiska grunden för rörelsen, försäkrade att alla människor oavsett etnicitet hade rätt till ett Sydafrika med samma politiska, sociala och ekonomiska rättigheter.

Detta var dock en omdebatterad fråga, och trots att man med denna inkluderande princip vann många medlemmar genom att inte låta sig styras av rasfrågan, så skapade man även spänningar internt vilket resulterade i grundandet av Pan African Congress (PAC) som förespråkade afrikansk nationalism (Worden 2006, s. 118). PAC och ANC fortsatte trots meningsskiljaktigheter att arbeta för samma övergripande mål, att störta apartheidregimen, även om idéerna gällande hur landet i efterhand skulle byggas upp igen var olika. Man kan alltså argumentera för att det gemensamma syftet kvarstår, som enligt Tarrow innebär att man ställer krav på samma motståndare (Tarrow 2011, s. 11).

Håkan Thörn bidrar med ytterligare en aspekt och menar att det i processen av kollektivt identitetsskapande är naturligt med konflikter, då de görs inom en arena där ibland motstridiga grupper kan vistas, vilket är nödvändigt för att en dynamisk social rörelse ska växa fram (Thörn 2006, s. 294). Detta resulterade i att båda organisationerna också fortsatt kunde genomföra kollektiva aktioner mot den gemensamma motståndaren, regimen.

Den sociala solidariteten som utpekad av Tarrow har en betydande roll för att bibehålla konflikten, var i fallet av anti-apartheidrörelsen en av de mest effektiva komponenterna för att känna djupt rotad solidaritet och identitet - den etniska härkomsten. Det finns alltså skäl att anta att den sociala solidariteten Tarrow nämner var en bidragande orsak för det massiva antal människor som mobiliserade sig, då igenkänningen i samband med den institutionaliserade rasismen var så konkret och tydligt exkluderande mot en utpekad del av befolkningen. Enligt Tarrow kan man alltså dra slutsatsen att det är en social rörelse då konflikten är grundad i en historiskt långtgående social konflikt och inte något temporärt (Tarrow 2011, s. 11).

4.2 Politisk möjlighetsstruktur i Sydafrika

Då vi ämnar förstå anti-apartheidrörelsens framgång sett utifrån ett politiskt möjlighetsteoretiskt perspektiv, har vi inom detta avsnitt delat upp analysen i sju olika underrubriker som tillsammans beskriver den sydafrikanska möjlighetsstrukturen och därmed vilka förutsättningar rörelsen hade att röra sig inom och identifiera faktorer som påverkade utfallet.

4.2.1 Statens institutionella system

I samband med National Partys inträde i parlamentet så förlorade färgade invånare sina politiska rättigheter helt och genom olika förordningar såg regimen till att fullkomlig segregering gällde inom alla samhällets sfärer (Worden 2006, s. 106). Dessa typer av institutionella faktorer anses tillhöra det s.k. stabila aspekterna av ett lands rådande möjlighetsstruktur, det kan alltså inte förklara de plötsliga förändringar som skapar förutsättningar för den sociala rörelsens framgång men bidrar till en förståelse för hur den sociala rörelsen väljer att mobilisera sig (Della Porta & Diani 2006, s. 205). Faktorer som påverkar dessa identifieras som statens styrka, huruvida staten är centraliserad eller decentraliserad och statens strategier för att bemöta opposition (Tarrow 2011, s. 175).

Ökad förståelse kring starka respektive svaga stater och hur staten bemöter opposition kan även ses genom exkluderande eller inkluderande strategier. Exempelvis är det karaktäristiska dragen för en stark stat vars strategi är exkluderande, total exkludering, stark repression och inga möjligheter till verklig förändring (Tarrow 2011, s. 175). Med hänsyn till ovanstående kan man tolka den Sydafrikanska kontexten utifrån avsaknaden av möjligheter för antiapartheidrörelsen att på institutionell väg påverka det politiska systemet. Inkluderande och exkluderande strategier kan också ha en motsägelsefull påverkan på graden av mobilisering då kostnaden är låg i ett inkluderande system men mer nödvändig i ett exkluderande system. Statens exkluderande strategier kan alltså emellanåt leda till större motivation för mobilisering trots risken för repression (Della Porta & Diani 2006, s. 208) vilket kan ses som en bidragande orsak till det omfattande motstånd som kännetecknar större delen av antiapartheidrörelsens historia.

Enligt Peter Eisinger är det en kombination av öppna och stängda faktorer som mest sannolikt resulterar i kollektiv aktion och protest. Detta då man som motståndare i ett helt öppet system kan använda sig av institutionella kanaler medan man i ett stängt system präglad av repression är alldeles för rädd för att agera (Eisinger; Tarrow 2011, s. 165). Då det under 40-talet drevs ett omfattande samarbete mellan olika politiska organisationer, unioner och studentföreningar och då förbuden av organisationer som ANC och PAC ännu inte införts (Worden 2006, sid. 110) så var systemet sannolikt öppnare för politiskt engagemang vilket kan ha varit betydande för att när det senare stängdes resulterade i ökad protest. Ett annat sätt att se på saken är att då ett politiskt system är öppet för en del av befolkningen men stängt för en annan del, så kommer detta sannolikt leda till reaktioner från den utsatta gruppens sida. Detta är relevant för Sydafrika då det endast var den färgade befolkningen som saknade politiska rättigheter vilket innebar att det politiska systemet inte genomgående karaktäriserades av stängda kanaler.

Graden av öppenhet i ett system kan också tolkas genom hur mycket makt det centrala verkställande organet har. Enligt Della Porta så bidrar separata lagstiftande, verkställande och juridiska organ som inte är starkt kopplade till staten till ett öppnare system då det ökar chanserna för en social rörelse att få

uppgörelse efter konflikt med staten (Della Porta & Diani 2006 s. 214). När ANC 1953 skrev "Freedom Charter" med krav på förändring tillsammans med andra, då lagliga oppositionspartier, greps 156 politiska ledare för förräderi mot staten (Worden 2006, s. 116). Rättegången "treason trial" blev ett misslyckande för staten vars mål inte godkändes av högsta domstolen men kom att bli vändpunkten för när den styrande regimen valde att regera utan juridisk förankring. Statens juridiska interventioner ökade vilket ledde till att den juridiska apparaten inte kom att fälla staten igen (Worden 2006, s. 119). Detta resulterade i att möjlighetsstrukturen stängdes ytterligare då den centrala regimen från 1953 och framåt kontrollerade alla statliga organ.

Gällande centralt styrda stater respektive decentraliserade stater så anses det generellt sett ge bättre förutsättningar för politisk påverkan i en decentraliserad stat (Della Porta & Diani, s. 293). I Sydafrika var det vita apartheidstyret genomgående ett centralt styrt system där den regionala administrationen i reservaten för färgade främst sågs som implementerare av regimen policys och reformer (Worden 2006, s. 150). Detta behöver dock inte enbart vara negativt för den sociala rörelsen då en tydlig motståndare kan utgöra ett tacksamt mål för massprotester och fungera identitetsskapande för den sociala rörelsen (Tarrow 2011, sid. 145). Detta till trots så kan man se att även om anti-apartheidrörelsen kunde rikta sin aktion mot en politisk aktör så innebar apartheidregimens obenägenhet att tillmötesgå de krav som ställdes samt styrkan i den centrala regimen ett hinder. En sådan oförmåga att påverka kan man argumentera för resulterade i en radikalisering av anti-apartheidrörelsen i Sydafrika (Worden 2006, s. 150).

4.2.2 Statens repression

För att utgå ifrån ett politiskt möjlighetsteoretiskt perspektiv kan man identifiera Sydafrikas möjlighetsstruktur bl.a. genom hur repressiv staten varit i sitt bemötande av anti-apartheidrörelsen (Della Porta & Diani, s. 196). I det sydafrikanska fallet påverkar ytterst det faktum att landet efter sin avkolonialisering var en auktoritärt styrd stat då det följaktligen innebär ett repressivt bemötande då det inte förekommer någon tolerans gentemot regimkritik eller protester som på något sätt speglar missnöje över hur staten styrs. Detta påvisas t.ex. i hur den nya apartheidregimen använde alla medel för att säkerställa sin makt inför framtiden, bl.a. genom att förbjuda all opposition genom "The Suppression of Communism Act" från 1950 (Worden 2006, s. 106).

4.2.3 Polisväsende och militär

Enligt Della Porta och Diani så är den polisiära och militära styrkan i landet den variabel som tydligast kan ses representera graden av repression. Relationen mellan staten och den sociala rörelsen tydliggörs också om man undersöker polisens och militärens bemötande av protester (Della Porta & Diani 2006, s. 198). Beroende på om polisens reaktion är av hårdare eller mjukare karaktär, om deras kontroll av demonstranter är selektiv eller generell och hur de förhåller sig till befintlig lagstiftning, så kan man definiera polisstyrkan utifrån kategorierna "escalated force model" eller "negotiated force model". "Escalated force model" innebär att man inte ser protester som ett legitimt medel, kommunikationen mellan polis och demonstranter är begränsad och man räds inte våld, medan "negotiated force model" utgör motpolen där t.ex. fredliga förhandlingar och undvikande av våld är centrala aspekter (Della Porta & Diani 2006, s. 199).

Efter Sharpeville-demonstrationerna 1960, då regimen svarade genom att skjuta ner 69 demonstranter så inleddes vad som kom att kallas för den andra fasen av apartheid (Worden 2006, s. 119). Statens repressiva åtgärder tilltog i styrka efter att polisstyrkan drastiskt växt med anställning av nästan enbart afrikaner (den del av den sydafrikanska befolkningen som hade rötter i Holland), som genom "General Law Amendment Act" (1963) i princip gav polisen frihet att agera utifrån godtycke. Detta blev den största orsaken till den interna repressivitet som präglade landet under hela apartheidstyret ända fram till 1990-talet med ökad statlig kontroll och ett kringgående av rättslig intervention (Wolpe 1988, s. 88; Worden 2006, s. 119). Då polisen sköt ner demonstranter och då regimen stiftade lagar som vidgade polisens befogenheter och incitament för att agera godtyckligt, så indikerar detta att polisstyrkan i Sydafrika kan beskrivas i termer av en "escalated force model". Som namnet indikerar så leder ofta denna modell till att konflikter mellan sociala rörelser och staten eskalerar och att repressionen får konsekvenser för rörelsens organisationsform, kollektiva aktion och mål (Della porta & Diani 2006, s. 200f).

4.2.4 Anti-apartheidrörelsens kollektiva aktion

När man ser till vad som initierade Sharpeville-massakern så var det ANC och PAC:s vägran att bära ID-kort som ledde till att man genomförde en gemensam kollektiv aktion i form av en fredlig massprotest. Den inträffade tragedin ledde till att protester mot regimen blev tätare, staten deklarerade en "State of emergency" samtidigt som man frihetsberövade ledare både för ANC och PAC och förbjöd båda organisationers verksamhet (Worden 2006, s. 118). Efter händelsen vid Sharpevilles polisstation dröjde det fram till år 1973 innan en liknande incident inträffade. När 15000 skolelever hade organiserat sig för att protestera mot den bristande nivån på utbildning för den färgade befolkningen och marscherade genom Soweto, besvarade polisen med att skjuta ihjäl ett antal demonstranter vid

konfrontationen, vilket återigen resulterade i intensifierad protest över hela landet (Worden 2006, s. 131).

Första gången som regimen besvarade protesterna med våld så ledde detta inte till att motståndet försvann men till att nya strategier för att genomföra kollektiv aktion skapades. Delar av rörelsen kom att använda sig av väpnat motstånd t.ex. våldsamma direktaktioner inom landet, som attacker av politiska institutioner (Worden 2006, s. 126). Den andra gången som polisen bemötte de fredliga massprotesterna med våld i Soweto 1978 så följde också eskalering av våld och konflikten kom att mynna ut i något som liknade ett inbördeskrig på 1980-talet (Worden 2006, s.143).

Enligt Tarrow så är framförallt användningen av icke-våldsaktioner en social rörelses mest effektiva sätt att få uppmärksamhet, då det hindrar motståndare från att fortgå med vardagsrutinerna och på så sätt hotar samhällsordningen. Dessa aktioner är dock sällan långvariga och övergår ofta snabbt i våldsam konflikt (Tarrow 2011, s. 99f.) vilket även protesterna vid Sharpeville och Soweto var exempel på. Detta beror enligt Tarrow på att det är svårt att upprätthålla engagemanget om eliter står enade och polisen agerar bestämt. Ofta leder detta till att icke-militanta grupper återgår till sitt privatliv men lämnar efter sig de militanta grupper som ligger i närmre konflikt med auktoriteter och som därför hellre tar till våld än bibehåller en osäker relation till auktoriteter (Tarrow 2011, s. 104). Enligt Della Porta så är det framförallt statens repression i en rörelses tidiga stadie som fungerar effektivt för att leda till radikaliserings eller resulterar i att organisationer antar en med dold form (Della Porta & Diani 2006, s. 200). Utvecklingen av anti-apartheidrörelsens aktivitet från fredliga massprotester, icke-våldsaktioner och stor mobilisering till våldsaktioner och mindre mobilisering under 1960-talet går alltså att tolka som ett resultat av direktaktioner i kombination med regimen omfattande repression. Alltså kan vi se att anti-apartheidrörelsens form anpassade sig efter statens åtgärder.

4.2.5 Socialt förtryck

Tarrow beskriver i "Power in Movement" hur man utöver repressiva åtgärder som innebär ett direkt fysiskt hot mot motståndsrörelsen, kan söka förklaringar i bredare termer av socialt förtryck för att förstå den rådande möjlighetsstrukturen (Tarrow 2011, s. 170). I Sydafrika begränsades inte statens bemötande av de aktiva sociala rörelserna endast till fysisk konfrontation, utan var även närvarande i mindre "synliga" delar av samhället. Denna typ av förtryck används ofta när den sociala rörelsen i fråga kräver fundamental förändring. När en repressiv stat söker kontrollera sina invånare även på dessa plan kan detta ses genom t.ex. etnicitetsbaserad kontroll med mer resurser till militär och säkerhetspolis och även resurser för icke-statliga aktörer att utöva förtryck (Tarrow 2011, s. 170). Worden beskriver hur den sydafrikanska regimen finansierade speciella militära förband bestående av vanliga afrikander som förföljde misstänkta medlemmar av anti-apartheidrörelsen (Worden 2006, s. 154). Detta kan ses som ett tydligt exempel på

förtryckets räckvidd och visar även att den sydafrikanske staten båda utövade indirekt och direkt repression.

Ett av de medel regimen använde sig av för att kontrollera den färgade befolkningen, utöver fysisk repression vid protester, var tvångsförflyttandet av uppemot 3,5 miljoner människor från städer och jordbruk till bantustanerna, de av regimen skapade reservaten ämnade för den färgade befolkningen. Genom att skapa skilda identiteter och kulturella olikheter mellan stammarna inom bantustanerna hoppades man kunna försämla förutsättningarna för en enad nationell front i kampen mot apartheid samt förhindra urban mobilisering (Worden 2006, s. 125). I bantustanerna placerades ett av regimen utsatt afrikanskt överhuvud ut, som i utbyte mot ekonomisk belöning bidrog till att upprätthålla apartheids sociala förtryck (Worden 2006, s. 125). Denna decentralisering av makten vars syfte var att göra räckvidden på förtrycket längre, bidrog istället till att nya utrymmen för mobilisering skapades och därmed ett nytt nätverk för den sociala rörelsen. Enligt Grugel skapade dessa nätverk förutsättningar för en koordinerad aktion mot regimen, där den var som svagast (Grugel 2002, s. 108). Under 1980-talet då konflikt mellan regimen och rörelsen eskalerade i våldsaktioner så kom de administrativa råden att utgöra ett tacksamt mål för den färgade befolkningen ute på landsbygden, där statens skydd inte var lika effektivt. Detta kan utgöra ett exempel på hur en decentraliserad stat kan ge bättre möjligheter för en social rörelse att agera.

4.2.6 Förändringar av politiskt klimat

När modellen som legat till grund för apartheidstyret under 80-talet försvagades började National Party att experimentera med olika reformer som fortsatt säkerställde deras monopol på politisk makt, men som var bättre anpassade för det nya ekonomiska och sociala klimatet. Detta då det förändrade klimatet skiftade förutsättningarna för att upprätthålla apartheidssystemet (Worden 2006, s. 134). Den segregering av svarta och vita som tidigare varit en gynnsam faktor för den Sydafrikanska industrin och därmed den ekonomiska tillväxten, upphörde under 70-talet att vara effektiv. Då arbete utvecklats till ett tekniskt krävande område räckte det inte längre med utbildad arbetskraft och behoven för kapitalismens framgång hade alltså förändrats. Detta påverkade stödet för National Party och den enighet som legat till grund för den klassöverskridande Afrikandernationalismen försvagades och andra politiska alternativ som t.ex. det högerpolitiska Conservative Party lockade. Motståndet under 70-talet hade även fått regimen att inse att repressivitet inte var ett tillräckligt medel för att hindra oppositionen, man försökte alltså genom reform utveckla en ny svart medelklass som skulle stödja regimen istället för uppmuntra mer radikala åsikter (Worden 2006, s. 135).

En sådan förändring inom eliten och följaktligen den politiska stabiliteten kan uppmuntra rörelser och en eskalering av motstånd kan ske. De tidigare enade

anhängarna av National Party präglades av bristande tilltro till partiet och som resultat av detta växte stödet för politiska partier bättre anpassade till det sociala och ekonomiska klimatet. Dessa två faktorer kan ses som avgörande för ett skifte i maktstrukturen och därmed ett öppnande av den befintliga möjlighetsstrukturen (Tarrow 2011, s. 165). Man kan även dra slutsatsen att man genom försöket att nå ut till en del av den färgade befolkningen genom reformer lämnar tidigare grundläggande politiska policys vilket kan resultera i ytterligare osäkerhet och intern konflikt inom eliten. Uppenbar konflikt inom eliten kan även bidra till nytt initiativ för motståndsrörelsen, då man är mer benägen att riskera konsekvenserna av kollektiv aktion när motståndaren visar tecken på svaghet (Tarrow 2011, s. 166).

4.2.7 Liberaliserande reform

När Sydafrikas president, Botha, införlivade "Total Strategy" reformen som svar på kritiken, så handlade det i stora drag om att ta bort de mer "ytliga delarna" av apartheid för att ge sken av ett rättvisare samhälle utåt sett. Strategin syftade till att förbättra de områden som utgjort källan till mycket av det missnöje som resulterat i protester och regimkritik. Då "hotet" härstammande både inifrån och utifrån landet menade man att det krävdes en total strategi som kombinerade statens säkerhet och nya reformer för att förhindra missnöje som demonstranterna kunde utnyttja (Swilling & Phillips 1989, s. 136; Worden 2006, s. 136). Den politiska representationen var dock fortfarande ett problem och den färgade befolkningen krävde en konstitutionell förändring och mer inkluderande förhållanden politiskt sett. Detta skapade den andra fasen av regimens reformstrategi som 1983 resulterade i en ny "trekammars-konstitution" som separerade vita, färgade och indier i parlamentet (Worden 2006, s. 137). Den nya konstitutionen var ett sätt att dela makten utan att förlora kontroll (Murray 1987, s. 112). I flera avseenden var denna reform enbart en förflyttning och förändring av apartheidstrukturen och inte på något sätt ett avvecklande. Huvudsyftet var att ge oppositionen mindre att agera på, samtidigt som de vita behöll det politiska och sociala maktmonopolet. Tanken bakom reformen var för den aktiva oppositionen tydlig och som svar fick motståndsrörelserna ny energi att genomföra protester (Worden 2006, s. 139). Katalysatorn för ett nytt utbrott av protester, hade alltså varit införandet av "Total Strategy" som klargjorde för befolkningen att planen med reformen endast var att strukturera om apartheidsystemet och fortsatt exkludera majoriteten av den afrikanska befolkningen.

Att en demokratiseringsprocess och eskalerad protest inleds då auktoritära regimer genomför reformer med liberaliserande tendenser är inte utmärkande för det sydafrikanska fallet. Ett liknande händelseförlopp utspelade sig då Gorbachev genomförde reformer som blev startskottet till liberalisering och missnöje av det tidigare systemet i Sovjetunionen. Varför utbrott av kollektiv aktion med större sannolikhet sker vid dessa tillfällen menade Alexis de Toqueville beror på att människor agerar på möjligheter, detta förtydligas i citatet "the most perilous

moment for a bad government is one when it seeks to mend its ways” (Toqueville 1955, s. 176f; Tarrow 2011, s. 157). Föga förvånande blir det kanske då att när man efter årtionden av förtryck upplever en institutionell förändring i det politiska klimatet ser detta som en helt ny möjlighet och därav tar tillfället i akt och agerar.

I detta skede hade även händelserna i Sydafrika fått stor uppmärksamhet från internationella aktörer och då allt fler fördömde regimen började konsekvenserna av bl.a. ekonomiska sanktioner att märkas. Detta kom att bli ett problem för de styrande och man insåg att förändring måste ske för att rädda landet. År 1990 efter interna konflikter inom National Party, upphävde den nya presidenten de Klerk förbudet mot ANC och PAC och förhandlingar mellan staten och företrädare från dessa organisationer kunde ta plats under de nästkommande åren (Worden 2006, s. 134).

4.3 Den transnationella aspekten

I detta avsnitt appliceras teorier om transnationell aktivism på empirin för att identifiera avgörande faktorer för det framgångsrika utfallet i Sydafrika, genom att komplettera föregående avsnitt med ett internationellt perspektiv.

4.3.1 Den internationella kontexten

Kathryn Sikkink redogör i avsnittet “Internationalization” för hur sociala rörelser fungerar i både nationell och internationell miljö. Detta talas ofta om i termer av “multilayered opportunity structure” och belyser den påverkan internationella påtryckningar kan utgöra på den nationella nivån och därmed den inomstatliga möjlighetsstrukturen (Sikkink 2005, s. 151). Då vi i det sydafrikanska fallet konstaterat att möjligheterna uppkomna inom staten var begränsade, blir det av vikt att lägga fokus vid den internationella aspekten av anti-apartheidrörelsen. När man ser till de reformer som genomfördes av de Klerk under 90-talet som startskottet till att apartheid stegvis kunde avvecklas, så är internationella påtryckningar en avgörande faktor för att reformen skulle genomföras, då den kritiska ekonomiska situation man hamnat i gjorde att man inte längre kunde ignorera interna och externa krafters kritik mot regimen.

Man kan även dra slutsatsen att tidpunkten för den genomförda reformen inte var opåverkad av internationella trender. Under hösten 1989 föll Berlinmuren och kollapsen av de kommuniststater som utgjort Sovjetunionen ägde rum som resultat av den s.k. “Gorbachev revolutionen”. Eftersom kommunism och socialism internationellt sett förlorade alltmer makt ansåg man i den Sydafrikanska regimen att ANC och kommunistpartiet inte utgjorde ett lika allvarligt hot mot National Partys marknadsliberala ideologi, vilket följaktligen resulterade i att förbudet mot dessa organisationer upphävdes (Worden 2006, s. 152). Att tidpunkten för

reformerna i Sydafrika överensstämde med Sovjetunionens kollaps kan man också rimligtvis anta har ett samband. Då ANC sågs som ett hot på grund av sin socialistiska anknytning var det sannolikt inte ett sammanträffande att reformen som upphävde förbudet och öppnade för förhandling sammanföll med kommunismens allmänna försvagande globalt sett.

Den tidsmässiga aspekten och de händelser som internationellt sammanföll med vad som kom att bli slutskedet av apartheid, kan man alltså argumentera för innehar en betydande roll. Globala rörelser för demokratisering intensifierades under vad Samuel Huntington kom att kalla "The third wave", som sträckte sig från andra världskrigets slut och kom att eskalera under nästkommande årtionden. Det har alltså skett en dramatisk ökning av antalet rörelser som nationellt och internationellt riktat sin kollektiva aktion mot auktoritära och koloniala makter över hela världen (Huntington; Goldstone 2004, s. 334).

4.3.2 Anti-apartheid: den transnationella rörelsen

Enligt Håkan Thörn bör anti-apartheidrörelsen ses som en av de mest betydande sociala rörelserna under efterkrigstiden då den kom att representera en ny global politisk kultur och har haft en betydande roll för globala civilsamhällens framväxt (Thörn 2006, s. 285).

Utöver de tidigare nämnda organisationer som utgjorde anti-apartheidrörelsen i Sydafrika, lyckades man genom transnationella nätverk föra samman kyrkor, fackföreningar, ungdomsorganisationer, kvinnorrättsorganisationer och studentrörelser med ursprung i över 100 länder (Thörn 2006, s. 285). I Storbritannien fanns det inte mindre än 184 grupper sammanlänkade med anti-apartheidrörelsen AAM (Anti-Apartheid Movement) som hade internationella kontakter i form av associerade rörelser i 37 länder (Thörn 2006, s. 285). Då anti-apartheidrörelsen bestod av så många olika rörelser, är det av vikt att peka ut vad som gjorde att denna "movement of movements" faktiskt utgjorde en enad social rörelse. Det som av Thörn pekas ut som den viktigaste komponenten är solidaritet som i detta fall utgjorde den centrala kollektiva identiteten och kom att genomsyra anti-apartheidrörelsens verksamhet (Thörn 2006, s. 295).

Det har generellt antagits att statens kapacitet och förmåga att agera repressivt minskar sociala rörelserns aktivitet inom landet (Tarrow 1995; McAdam 1996; Sikkink 2005, s. 159), något som inte visat sig vara applicerbart på anti-apartheidrörelsen i Sydafrika. I det sydafrikanska fallet är det tydligt att bl.a. den obegränsade repression som mötte anti-apartheidrörelsen motsvarar en stängd möjlighetsstruktur, vilket resulterar i dåliga förutsättningar för en social rörelse att agera. Detta till trots så lyckades man placera problemet på den internationella agendan som var mer mottaglig för de krav man ställde än de inhemska politiska institutionerna. Man var alltså framgångsrik med vad Tarrow identifierar som "externalizing claims", då man som inhemsk aktör söker stöd från externa allierade (Tarrow 2005, s. 145). Precis som Sikkink föreslår måste man alltså se

till både intern och extern möjlighetsstruktur för att kunna identifiera den sociala rörelsens framgång.

Kathryn Sikkink identifierade en modell där fyra olika typer av aktivism beskrevs utifrån den möjlighetsstruktur som råder och därav ämnar förklara sannolikheten av både nationell och internationell aktivism, hur den kan komma att formas och dess effektivitet (Sikkink 2005, s. 158). Det blir på bakgrund av detta relevant att se anti-apartheidrörelsens framgång som ett exempel på det Sikkink identifierar som "boomerangs and spirals" vilket är den typ av nationellt och internationellt mönster som uppstår när en social rörelse upplever den inhemska strukturen som stängd och den internationella som öppen (Sikkink 2005, s. 161; Tarrow 2005, s. 145). På grund av att världen globaliserades var invånare i Sydafrika säkerligen medvetna om att man runt om i världen lyckades störta auktoritära regimer i t.ex. forna Sovjetunionen, och att anti-koloniala rörelser varit framgångsrika i afrikanska grannländer där liknande kamp mot vitt förtryck hade utspelat sig och resulterat i nya regimer i Mozambique, Angola och Zimbabwe (Worden 2006, s. 135). Enligt Della Porta och Diani är det den sociala rörelsens uppfattning om hur öppet systemet är som är av vikt för potentiell mobilisering (Della Porta & Diani 2006, s.196) vilket kan kopplas till att man i den aktuella tidsperioden upplevde att möjligheterna förbättrades med hänsyn till den globala situationen.

Den transnationella anti-apartheidrörelsens uppkomst kan alltså kopplas till den rådande kontexten av avkolonialisering och inte bara det starka inflytandet av ANC och PAC (Thörn 2006, s. 288). Resultatet av detta var att rörelsen i Sydafrika såg möjligheten i att finna internationella allierade, för att genom diffusion sprida problemet till omvärlden, som i sin tur kunde påverka den sydafrikanska regimen "top-down".

4.3.3 Transnationell kollektiv aktion

För att få uppmärksamhet av eventuella allierade på den internationella arenan kan sociala rörelser som möter motstånd av sin egen regering ta till direktaktion som medel för att uppmärksamma sin specifika kamp (Tarrow 2005, s. 147). Ett exempel på hur en sådan aktion kan ske, tas upp i en studie Gavin Brown och Helen Yaffe och beskriver den s.k. "Non-Stop Picket" demonstrationen som genomfördes av den brittiska anti-apartheidrörelsen "City group" utanför den sydafrikanska ambassaden i London under fyra år. Demonstrationen var en regelbunden direktaktion för att visa missnöje med hur den brittiska regimen agerade mot apartheidregimen, då ambassaden fysiskt representerade Storbritanniens politiska och ekonomiska länkar till Sydafrika (Brown & Yaffe 2013, s.49f). Denna incident kan bidra till förståelsen av hur vardaglig kollektiv aktion i ett land i en helt annan kontext än Sydafrika, sprid vetskap om anti-apartheidrörelsen och bidrog till att skapa solidaritet och nya politiska möjligheter. Solidaritet som en kollektiv identitet menar Brown och Yaffe, förstås bäst med

hänsyn till hur den faktiskt praktiserades, som i det här fallet genom långtgående regelbunden direktaktion (Brown & Yaffe 2013, s. 34).

Vidare kan detta även utgöra ett exempel på hur transnationell aktivitet skapade påtryckningar på den brittiska regimen, och därmed utgör det andra ledet i bumerangmodellen. En aktion som den genomförd av ”City group” i London, kan utgöra en av många förklaringsfaktorer till att Storbritannien slutligen valde att följa andra europeiska länders exempel och införa ekonomiska sanktioner mot apartheidregimen. Detta trots att ekonomiska intressen, med Sydafrika som en kapitalistisk bas i Afrika, inte gynnades (Johnson & Dickinson 2015, s. 355).

Då man ser till de fredliga massprotester som utgjorde en stor andel av de kollektiva aktioner som brukades av anti-apartheidrörelsen i Sydafrika, är det även intressant att förstå dessa i relation till det som Tarrow identifierat som ”transnational diffusion”. Den transnationella diffusionen beskriver hur kollektiv aktion som används i ett land, sedan sprids och utnyttjas av sociala rörelser i andra länder (Tarrow 2005, s. 103). Om man ser till den typ av konservativ kollektiv aktion som till en början användes av ANC som t.ex. namninsamling, var detta ingen effektiv metod, men uppenbarligen den metod som fanns tillgänglig i den befintliga ”repertoaren” av kollektivt agerande. Denna förändrades sedan till följd av att ANC:s ungdomsorganisation förnyade repertoaren, med metoder som bojkott, strejk och protest (Worden 2006, s. 95). Rimligtvis kan man då ställa sig frågan hur dessa nya metoder blev aktuella och om det kan vara en konsekvens av globalisering? Internationaliseringen som av Tarrow utmärks som det första nödvändiga steget innan diffusion kan ske (Tarrow 2005, s. 103) kan identifieras genom de internationella ”kanaler” som öppnades i samband med att FN uppmärksammade apartheidregimen 1946 (United Nations, 2015). Genom dessa kanaler kunde sedan information om andra rörelser nya repertoarer av kollektiv aktion sprida sig, bl.a. den form som visat sig vara en av de mest effektiva för sociala rörelser under 1900-talet, strategin om icke-våldsprotest (Tarrow 2005, s. 107). Denna Ghandianska modell för kollektiv aktion, som användes bl.a. vid protesterna i Sharpeville och Soweto har använts i andra sammanhang med repressiva stater, som i den amerikanska södern och koloniala Indien vilket tyder på att det kan ha varit en ”relational diffusion” där formen anpassade sig efter en viss statsutformning (Tarrow 2005, s. 108). I den sydafrikanska kontexten blev användandet av denna typ av motstånd en oerhörd kontrast till statens gensvar vilket kan ha bidragit till den internationella uppmärksamheten samt varit av stor vikt för solidaritetsskapandet och sympatin som präglade den globala anti-apartheidrörelsen.

4.3.4 Internationella institutioner

Den transnationella anti-apartheidrörelsen använde i sina kollektiva aktioner även internationella institutioner för att föra fram sin kampanj mot den sydafrikanska staten. Genom ett sådant agerande kan sociala rörelser lyckas förändra internationell möjlighetsstruktur då internationella institutioner i sin tur kan

förändra inomstatliga. Detta identifierades av Imig och Tarrow (2001) som "domestication" (Sikkink 2005, s. 152). Sedan slutet på andra världskriget växte internationella institutioner och transnationella relationer fram, som t.ex. Förenta Nationerna (FN) (Tarrow 2011, s. 246). Många av dessa institutioner har tagits fram som försök till att lösa de dilemman som kan komma att präglade internationell kollektiv aktion (Tarrow 2011, s. 246). Med hänsyn till anti-apartheidrörelsen så var FN en betydande aktör då det utgjorde ett forum för stater att diskutera tillvägagångssätt, men även ett mål för kollektiva aktioner sett utifrån rörelsens perspektiv. Gällande sociala rörelsers inverkan på internationella institutioner tenderar det att vara mer öppet för inflytande i institutioner som behandlar mänskliga rättigheter än t.ex. mer handelsorienterade institutioner (Sikkink 2005, s. 157). Anti-apartheidrörelsen som grundades i en önskan om jämlika mänskliga rättigheter för den färgade befolkningen i Sydafrika hade alltså initialt goda förutsättningar att få respons från en institution som FN. Speciellt eftersom en del av "The Universal Declaration of Human Rights" lyder "respect for human rights and for fundamental freedoms for all without distinction as to race, sex, language or religion," (Johnson & Dickinson 2015, s. 361; United Nations, 2015).

Inom forskning har det dock framkommit en viss kritik av dessa institutioner och man kan hävda att institutionerna präglas av sina försök till att upprätthålla en global neo-liberal maktstruktur (Tarrow 2011, s. 246). Detta märks inte minst när man ser till den sena reaktionen från de betydande västerländska staterna inom FN:s rådande maktstruktur. Till exempel kan man se att vissa länder fortsatte sin handel med Sydafrika i de inledande åren av apartheidstyret, vilket gynnade landets ekonomiska tillväxt och förstärkte apartheidsystemet, trots att många internationella instanser senare separerade sig från National Partys nationalistiska politik (Worden 2006, s. 109). Trots att man i FN:s generalförsamling hade riktat uppmärksamheten mot Sydafrikas rasistiska politik så tidigt som 1946 så var det incidenten i Sharpeville 1960 som utgjorde en tydlig vändpunkt för den internationella responsen, då den först togs upp i säkerhetsrådet (Di Brigida 2003 s. 93f). Detta kan ses genom den ökade aktivitet och de resolutioner som gick igenom från och med 1960 (United Nations, 2015). Under denna tid så använde dock USA och Storbritannien sin vetorätt för att förhindra bindande ekonomiska sanktioner (Johnson & Dickinson 2015, s. 369). Detta tyder på att det fanns andra intressen som styrde, trots den tydliga värdegrund som borde präglade arbetet inom FN. I denna period blev kontexten av det pågående kalla kriget och postkolonialism avgörande för hur stater agerade i ett internationellt forum som FN. Kalla kriget utgör framförallt en relevant förklaringsfaktor till Storbritanniens och USA:s agerande och motviljan att sanktionera apartheidregimen. Detta eftersom ANC, som var den starkaste kandidaten att bilda ny regering vid eventuellt regimskifte, inte bara fick stöd från västerländska stater utan även östblocket. I kontexten av kalla kriget riskerade alltså USA och Storbritannien att förlora en viktig kapitalistisk utpost till en socialistiskt förankrad regim (Thörn 2006, s. 291).

4.3.5 Statliga aktörer

Trots att den sydafrikanska regimen länge haft ett dåligt rykte internationellt var västerländska stater förhållandevis långsamma med sin reaktion. Speciellt utmärkande i detta fall var Storbritannien med premiärminister Margaret Thatcher som utmärkt ANC som en terroristorganisation och fortsatte handeln med Sydafrika fram till 90-talet (Thörn 2006, s. 292). Den syn som kom att prägla västerländska statliga aktörer utgör därför en intressant förklaringsvariabel till att vissa stater agerade som de gjorde. Med hänsyn till de möjligheter och hinder som mötte anti-apartheidrörelsen i statlig kontext, så kan de lättast förstås genom att man ser närmare på vilka intressen som styrde de aktuella länderna samt den historiska och globala kontexten (Thörn 2006, s. 290). Gällande Storbritannien är det av vikt att ta i beaktande att Sydafrika fram till National Partys inträde hade haft en politisk roll i landet. I samband med att många av de stater som tidigare hade tillhört det brittiska kolonialväldet blev självständiga, så ökade engagemanget i frågor om avkolonialisering och anti-rasism vilket skapade en intern konflikt.

För att förstå anledningen till att ekonomiska intressen till sist övergavs för en mer humanitär politik är det av vikt att betona det arbete den transnationella anti-apartheidrörelsen la ner för att sätta press på den egna regimen i Storbritannien. Det var alltså inte enbart i kontexten av kommunismens försvagande som man slutligen valde att sanktionera regimen. Johnson och Dickinson belyser vikten av de protester och lobbyingförsök som genomfördes av aktivister i västerländska demokratiska stater som en anledning till att man till sist fann de mänskliga rättigheterna viktigare att upprätthålla än det ekonomiska bandet till apartheidregimen (Johnson & Dickinson 2015, s. 355).

4.3.6 Ekonomiska sanktioner

Frågan om när och hur ekonomiska sanktioner skulle införas mot den sydafrikanska regimen blev inom det internationella samfundet nästan en principfråga som kom att dela upp statliga aktörer i olika läger. Varierande former av avståndstagande hade skett tidigare, som exempelvis bojkott från internationella evenemang som OS (Johnson & Dickinson 2015, s. 368). Men gällande införandet av sanktioner vilket skulle kunna ses som den mest drastiska åtgärden för att försvaga en regim, så drabbades FN av intern konflikt mellan generalförsamlingen och säkerhetsrådet. Denna konflikt som uppstod till följd av strukturen på FN som internationell institution och statliga aktörers kontextpräglade politik, kan ses som ett exempel på den konflikt mellan realism och global rättvisa som kom att prägla en stor del av den internationella aktionen. Under lång tid präglades t.ex. Storbritanniens internationella agerande av ekonomiska intressen och man valde att stå emot majoriteten av generalförsamlingen i FN:s vilja att införliva bindande sanktioner (Thörn 2006, s.

292). Utan den transnationella aktivism som på många sätt karakteriserar anti-apartheidrörelsen i stort, finns det kanske skäl att anta att dessa ekonomiska intressen hade fortsatt att styra, även i andra stater.

Betydelsen av att införa sanktioner, och vilken påverkan det i slutändan hade på apartheidregimens fall har varit omdebatterad. Di Brigida skriver att sanktioner främst kan ses som en symbolisk gest man tar till för att visa viljan att agera, och de behöver inte nödvändigtvis tyda på en mer humanitärt inriktad politik. Sanktioner kan ses vara ett strategiskt sätt att tillfredsställa offentligheten utan egentliga ekonomiska konsekvenser för det egna landet (Di Brigadi 2003, s.99). Oavsett vilka exakta konsekvenser de ekonomiska sanktionerna gav, så kan man konstatera att Sydafrikas ekonomiska situation under 80-talet försämrades avsevärt. Recessionen gjorde att landet blev beroende av lån och ekonomiskt stöd från internationella aktörer och levnadsstandarden sjönk i takt med ökad arbetslöshet och inflation (Worden 2006, s. 139). I ljuset av detta kan man konstatera att det var trycket på regimen både från missnöjd inhemsk befolkning och från det internationella samfundet, som blev för stort vilket i sin tur ledde till reform och avvecklandet av apartheid.

5 Slutsats

Den politiska möjlighetsstrukturen i Sydafrika var under tiden av apartheidstyret stängd och erbjöd dåliga förutsättningar för den aktiva anti-apartheidrörelsens verksamhet. Sydafrikas auktoritära regim bemötte all typ av protest med ohämmat våld och kanaler för att påverka politiskt var för den utsatta delen av befolkningen helt stängda. Den verkamma sociala rörelsen anpassade sig efter bästa förmåga och aktions-repertoaren antog de former som historiskt sett har varit de bäst lämpade för resursfattiga och exkluderade samhällsgrupper. Gällande förutsättningarna för anti-apartheidrörelsen som en social rörelse i den sydafrikanska kontexten finns det dock ett flertal aspekter värda att beakta med hänsyn till rörelsens uthållighet och massiva mobilisering, vilka kan ses vara gynnsamma för att upprätthålla aktivism under lång tid. I det sydafrikanska fallet har möjlighetsstrukturen varit oerhört begränsad i alla aspekter, med obefintliga allianser inom eliten, stark statlig repression samt begränsad ram för kollektiv aktion vilket följaktligen leder till att det som utmärker detta fall är den transnationella rörelse som uppstod och den internationella respons bl.a. i form av sanktioner som detta i sin tur ledde till. Följaktligen blir ett av de mest relevanta begreppen att applicera på det sydafrikanska fallet, bumerangmodellen, som väl beskriver mönstret för hur en social rörelse kan gå tillväga när aktionen inom landet når ett dödläge.

Sammanfattningsvis så kan man se att det är svårt att peka ut vilka faktorer som varit mest betydande. Traditionellt sett har forskningen delats upp i två läger med inriktning på antingen nationella eller internationella faktorer. Efter att ha studerat det sydafrikanska fallet närmre så har vi funnit att man i en globaliserad värld inte kan koncentrera orsakssambandet till antingen nationella eller internationella faktorer då det är samspelet mellan dessa som varit avgörande. Den transnationella anti-apartheidrörelsen, skapade nya öppningar både i den nationella samt internationella möjlighetsstrukturen genom det nätverk av aktörer som var utspridda över hela världen. Trots att den politiska möjlighetsstrukturen i Sydafrika präglades av repression och exkludering och att internationella institutioner delvis präglades av ett upprätthållande av ekonomiska intressen och politisk makt, så kunde den globala anti-apartheidrörelsen initiera förändring genom det informationsutbyte och den aktion som uppstod ur framväxten av ett globalt civilsamhälle uppbyggt på solidaritet.

6 Referenser

- Brown, Gavin, Yaffe, Helen. 2013. "Practices of solidarity: opposing apartheid in the centre of London". *Antipode: A radical journal of georgraphy*. 6 (1): 34–52 doi: 10.1111/anti.12037
- Della Porta, Donatella & Diani, Mario 2006. *Social Movements: An introduction*. 2 uppl. Oxford: Blackwell publishing.
- Di Brigida, Patricia. 2003. "The impact of the international community on the fall of the south african apartheid regime: A realist perspective". *Glendon Journal of international studies*. 3: 93-102
<http://gjis.journals.yorku.ca/index.php/gjis/article/viewFile/35216/31935>
- Esaiasson, Peter; Gilljam, Mikael; Oscarsson, Henrik; Wägnerud, Lena. 2014. *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 4:e uppl. Stockholm: Norstedts Juridik AB
- Freedom House, South Africa Tillgänglig:
<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2013/south-africa>
[Elektronisk källa] Hämtad: 2016-01-02
- Goldstone, Jack. A. 2004. "More social movements or fewer? Beyond political opportunity structures to Relational Fields". *Theory & Society* 33 (3/4) 333-365
- Grugel, Jean. 2002. *Democratization: A critical introduction*. Basingstoke: Palgrave Macmillian
- Hall, Stuart. 2000. "The AAM and the race-ing of Britain". In *The Anti-Apartheid Movement: A 40 year perspective*. London: Anti-apartheid Movement archives committee.
- Johnson, Vernon D. & Dickinson, Eliot. 2015. "International Norms and the end of apartheid in South Africa". *Safundi: The Journal of South African and American Studies*. 16 (4): 355-377 doi: 10.1080/17533171.2015.1054224
- Murray, M. 1987. *South Africa: time of agony, time of destiny: the upsurge of popular protest*. London: Verso
- Sikkink, Kathryn. 2005. "Patterns of Dynamic Multilevel Governance". In *Transnational Protest and Global Activism* eds. Della Porta, Donatella & Tarrow, Sidney. Lanham: Rowman & Littlefield publishers inc. s. 151-172
- Swilling, M. & Philips, M. 1989. "State power in the 1980s: from "total strategy" to counter-revolutionary warfare". In *War and Society: the militarization of South Africa*. eds. Cock, J & Nathan. L Cape Town: David Philip. s. 134-148
- Tarrow, Sidney. 2011. *Power in movements: Social movements and contentious politics*. 3 uppl. New York: Cambridge university press.
- Tarrow, Sidney. 2005. *The New Transnational Activism*. Cambridge: Cambridge university press

- Tarrow, Sidney & Della Porta, Donatella. 2005. "Transnational Processes and Social Activism: An introduction". In *Transnational Protest and Global Activism* eds. Della Porta, Donatella & Tarrow, Sidney. Lanham: Rowman & Littlefield publishers inc. s. 1-17
- Thörn, Håkan. 2006. "Solidarity across borders: The transnational anti-apartheid movement". *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* 17 (4): 285-301. doi: 10.1007/s11266-006-9023-3
- Thörn Håkan. 2006. "The emergence of a global civil society: The case of anti-Apartheid". *Journal of civil society* 2 (3): 249-266 doi: 10.1080/17448680601104337
- Toqueville, Alexis de. 1955 *The Old regime and the French revolution*. New York: Double day
- United Nations, 2015. "The Universal Declaration of Human Rights". Tillgänglig: <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/> [Elektronisk källa] Hämtad: 2015-12-29
- United Nations, 2015. "Nelson Mandela international day" Tillgänglig: <http://www.un.org/en/events/mandeladay/apartheid.shtml> [Elektronisk källa] Hämtad: 2015-12-29
- Wolpe, H. 1988. *Race, Class and the apartheid state*. London: James Currey
- Worden, Nigel. 2007. *The making of modern South Africa: Conquest, Apartheid, Democracy*. 4 uppl. Oxford: Blackwell publishing.